

Engellilerin Kent Yaşamına Katılımı Bağlamında Erişim Hakkı Üzerine Fenomolojik Bir Araştırma

Zarife Özmandacı¹

Gülşah Korucu Dünder²

Özet

Engellilik hali bireyin öz yeterliliğini tam olarak sağlayamaması ve günlük yaşamdaki aktiviteleri yerine getirecek güce sahip olmaması durumudur. Her engelli bireyin topluma entegre oluş biçimi farklıdır çünkü her engellilik hal benzer özellikler taşımaya rağmen birbirinden farklıdır. Engelli bireyler toplumda engelli olmayan bireylerden daha fazla ihtiyaç sahibidir ve bu da kent yaşamındaki erişilebilirlik durumlarını önemli hale getirmektedir. Bu çalışmada fiziksel engelli bireylerin kent yaşamındaki erişilebilirlik düzeylerini erişim hakkı fenomeni altında ele almayı amaçlamıştır. “Engel durumu farklılıklarına göre erişimde yaşanan farklılıklar nelerdir?” ve “Kent planlaması içinde engelli kişilerin gereksinimlerinin dikkate alınması toplumsal yaşama katılımlarını nasıl etkiler?” sorularından yola çıkarak ele alınan bu çalışmada nitel araştırma yöntemi kullanılarak yarı yapılandırılmış mülakat tekniği ile 9 katılımcı ile görüşme gerçekleştirilmiştir. Bunun sonucunda katılımcılar eğitime, sağlığa, kamu ve özel sektör binalarına ve sosyal aktivite alanlarına erişimde karşı karşıya kaldıkları sorunlardan bahsetmişlerdir. Beklenti olarak ise; aile ve danışmanlık merkezlerinde yaşam koçu desteği, renkli özel tasarlanmış toplu taşıma araçları ve kaldırım korkuluklarının tasarlanması gibi önerilerde bulunmuşlardır.

- 1 Doktora Öğrencisi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Biga İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü, demirzarife96@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-6718-3716>.
- 2 Öğretim Görevlisi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Çan Meslek Yüksekokulu, Muhasebe ve Vergi Uygulamaları Bölümü, gulsah.korucu@comu.edu.tr, <https://orcid.org/0009-0001-8981-1090>.

1. Giriş

Engellilik durumu yaşamının doğasında bulunan farklılıklardan meydana gelmektedir. Bu durum doğuştan olabileceği gibi sonradan gelişen bir durumda olabilmektedir. Engelliliğin bu doğası onu anlamlandırma hususunda zorluklar oluşturabilmektedir. Engellilik halinin medikal boyutu ile toplumsal boyutu arasında bir köprü oluşturulması onu anlamlandırma konusunda kolaylıklar sağlayabilmektedir. Engellilerin yaşamını ve durumlarının kavranabilmesi için kent ise burada önemli bir parametre olarak düşünülmektedir. Kentte erişilebilirlik engelli bireylere sosyal ve ekonomik kolaylıklar sağlamak amacıyla buradan yola çıkmıştır.

Erişilebilir kent yaklaşımı günlük aktiviteleri herkesin eşit şekilde yerine getirilebilmesi için oluşturulmuş kentteki mekânsal tasarımları kapsamaktadır. Kentte dönüştürülen tasarımlar yalnızca fiziksel erişilebilirlik ile ilgili olmayıp aynı zamanda toplumdaki duygusal ve sosyal engellerinde ortadan kaldırılmasını sağlayarak engelliliğin farklı boyutlardaki sorunlarını da kapsamaktadır. Engelliliğin bu karmaşıklığını daha anlaşılır hale getirmek için bireylerin fiziksel ve zihinsel olarak iyilik halini ele almak eksik kalmaktadır. Engellilik durumunun her toplum düzeninde aynı sonuçlardan kaynaklanmadığını ve her etkinin farklı engellilik durumu ortaya çıkarması sorunun çok yönlülüğünü ve her bireyde farklı oluşacağını ortaya koymaktadır (Metin, 2017:340). Bu bağlamda araştırmada kent yaşamında engellilik hali ve erişim hakkı konusunda engellilerin karşılaştıkları sorunlar ele alınmış olup, kavramlar tanımlandıktan sonra nitel bir uygulama gerçekleştirilmiş, örnekler ile açıklamalar yapılmış ve öneriler sunulmuştur.

2. Kavramsal Çerçeve

Kişinin hayatında geçici ya da kalıcı engeller oluşturan engellilik hali, doğuştan veya sonradan herhangi bir sebeple bedensel, zihinsel ve sosyal becerilerin kaybedilmesi durumu ile oluşmaktadır (Özata ve Karip, 2017:410). Geçmişten günümüze özürlü, sakat, yetersiz gibi kavramlarla birlikte ele alınmakla birlikte toplumda genelde olumsuz bakış açısıyla karşılanan engellilik olgusunun birçok farklı şekilde tanımlamaları yapılmaktadır. Dünya Sağlık Örgütü engelli kavramı üzerindeki tartışmalı tanımlamaları ortadan kaldırmak amacıyla ortak bir tarif belirlemeye çalışmıştır. Dünya Sağlık Örgütünün tanımlamasına göre, yetersizlik vücudun fiziksel, zihinsel veya işlevsel bozukluğu; özürlülük yetersizlik sonucunda günlük aktivitelerin gerçekleştirilmesinde yaşanan davranış ve fonksiyon eksikliği; engellilik ise yetersizliğin ya da özürlülüğün sonucunda toplumdaki kişiler tarafından beklenen performans veya durumu gerçekleştirilememesi olarak ele alınmaktadır.

(WHO, 1980:142). Ayrıca Dünya Sağlık Örgütü'nün 1980 yılında yaptığı engellilik tanımı *“bir insanda sağlık açısından normal kabul edilecek yetkinlik ve becerilerin akranlarına nazaran eksik ya da kısıtlı olması”* şeklindedir (WHO, 1980:143).

Dönmez Kara (2019)'un belirttiği üzere Dünya Sağlık Örgütü tarafından yapılan tanımlamada engellilik tanımı bireyin engellilik sebebi ile karşılaştığı yoksunluklara ve yetersizliklere yer vermemiş bir başka ifade ile sosyal boyutu ele alınmamıştır (Dönmez Kara, 2019:119). Bu bağlamda 1980 sonrasında engellilik kavramı sosyal yaklaşım çerçevesinde farklı bir şekilde tanımlanmaya ve sınıflandırılmaya çalışılmıştır sonuç olarak engellilik, salt sağlık problemi olmaktan ziyade kişinin sağlık durumu ile sosyal çevresi arasındaki durumu gösteren karmaşık bir olgudur (Pınar vd., 2016:105). 2011 tarihinde Dünya Sağlık Örgütü ve Dünya Bankası'nın beraber hazırladığı Dünya Engellilik Raporu'nda da belirtildiği gibi *“Engellilik karmaşık, dinamik, pek çok boyutu bulunan ve tartışmalı bir olgudur”*² şeklinde tanımlanmış olup söz konusu tanımdan anlaşıldığı üzere engelli olma kavramı net olarak bir tarif üzerine oturtulmamıştır. Raporun devamında engellilik, *“..yetersizlikler, aktivite sınırlulukları ve katılım kısıtlamaları için kullanılan ve (herhangi bir sağlık durumu bulunan) birey ile o bireyle ilgili bağlamsal faktörler (çevresel ve kişisel faktörler) arasındaki olumsuzluklara atıfta bulunan bir çatı terimdir”*³ tanımıyla ifade edilmiştir.

Engelli Amerikalılar Yasasına(Americans with Disabilities Act of 1990 – ADA) göre engellilik kavramı; *“bireyin bir veya daha fazla ana yaşamsal aktivitesini büyük ölçüde sınırlayan fiziksel veya zihinsel bozukluğu, bu tarz bir bozukluğun kaydını veya bu tarz bir bozukluğu olduğu kabul edilenleri”* karşılamaktadır (Çakmak, 2008:54).

En geniş ifade ile engellilik, *“doğuştan veya sonradan herhangi bir sebeple bedeni, zihni, ruhi, hissi ve sosyal yeteneklerin, çeşitli derecelerde kaybedilmesi sonucunda, sosyal hayata uyum sağlanması ve günlük ihtiyaçların karşılanmasında güçlüklerle karşılaşılması, korunma, bakım, rehabilitasyon, danışmanlık, destek hizmetleri, 6 mimari yapılarda, açık alanlarda özel fiziki düzenlemelere genel anlamda ihtiyaç duyulması”* olarak tanımlanmaktadır (Orhan ve Genç, 2015:118).

Engellilik kavramı Türk Dil Kurumu Sözlüğünde engellilik *“vücudun eksik ya da kusurlu olması ve özürüllük durumu”* şeklinde tanımlanmaktadır (TDK, 2025).

Dünyada olduğu gibi engelli kavramın Türkiye'de de net bir tanımı yapılamamıştır. Tanım Engelli Hakları Sözleşmesi görüşmelerinde gündeme

gelerek en fazla üzerinde durulan konuların başında olmuştur ve buna rağmen tanımlama konusunda bir ortak noktada birleşim sağlanamamıştır. Günümüzde devletlerin pozitif hukuk kaynaklarına bakıldığında engelli kavramları hala daha farklı şekilde tanımlandığı da görülmektedir ve hatta kendi farklı mevzuatlarında bile ortak bir tanım yapılamamaktadır. Elbette bu durum engellilik olgusunun tanımlanması hususunda yaşanan karmaşanın bir sonucu olmaktadır. Bu konudaki karmaşadan yol çıkarak da engelli kavramı “*hareket etme kabiliyeti kısıtlı*” olan kişilerin çağrıştırmış olduğu ve de “*sakat*” veyahut “*özürlü*” kelimeleri ile aynı anlamli olarak kullanılmıştır. Türkiye’de de 2013 yılına kadar bu kavramlarla ilgili orta nokta bulunamadı görülmektedir (Kanyılmaz Polat, 2020:871).

Özürlü kavramı tanımlaması 2828 Sayılı Sosyal Hizmetler Kanunu’nun 3/c maddesinde, “*doğuştan veya sonradan herhangi bir hastalık veya kaza sonucu bedensel, zihinsel, ruhsal, duygusal ve sosyal yeteneklerini çeşitli derecelerde kaybetmesi nedeniyle normal yaşamın gereklerine uymama durumunda olup; korunma, bakım, rehabilitasyon, danışmanlık ve destek hizmetlerine ihtiyacı olan kişi*” şeklinde yapılmıştır (Kanun: 2828, m.3/c). Sakat kavramı ise, bireyin yapı ve biçiminde onun bedensel yeteneklerini engelleyen ya da tamamen ortadan kaldıran fiziksel bozukluk ya da eksiklik olarak tanımlanmaktadır (Kanyılmaz Polat, 2020:871). Başka bir tanımla ise, doğuştan ya da doğum sonrasında ortaya çıkan bir sebeple fiziksel, zihinsel, psikolojik ve duygusal kabiliyetlerinde kayıp yaşamış; topluma katılımıyla beraber uyumunu, günlük hayattaki gereksinimlerini karşılama güçlüğünden dolayı bakım, rehabilitasyon ve desteğe ihtiyaç duymakta olan kişi olarak yapılmaktadır (Şişman, 2011:175). Türk Dil Kurumu (TDK) Güncel Türkçe Sözlüğüne “*Özürlü: Özürlü olan, kusuru olan, defolu. Doğuştan veya sonradan herhangi bir nedenle bedensel, zihinsel, ruhsal, duygusal veya sosyal yeteneklerini çeşitli derecelerde kaybetmiş, toplumsal yaşama uyum sağlama ve günlük gereksinimlerini karşılama güçlükleri çeken (kimse).*” “*Sakat: Vücudunda hasta veya eksik bir yanı olan*” şeklinde tanımlanmaktadır (TDK, 2025). Olukça olumsuz bir anlamlara sahip olan bu sakat, özürlü gibi kavramların olumsuz çağrışımlarını ortadan kaldırmak amacıyla günümüzde engelli kavramı daha fazla tercih sebebi olmuştur. Nitekim Türkiye’de 2019 yılına gelindiğinde konuyla ilgili kanunlardan “*özürlü, sakat, çürük*” gibi kavramlar çıkarılmış ve aslında bu kavramları da kapsayacak “*engelli*” kavramı kullanılmaya başlanmıştır (Resmi Gazete, Sayı:28636).

Engelli kavramı Engelliliğe Karşı Ayrımcılık Yasasında; “*bir kişinin normal günlük faaliyetlerini gerçekleştirme becerisinde özenli ve uzun dönemli olumsuz etkileri olan fiziksel ya da zihinsel bozukluk olarak*” tanımlanmıştır (Kanyılmaz Polat, 2020:870). 1975 yılında Birleşmiş Milletler (BM) Genel Kurulu’nun

tanımı ise şu şekilde olmuştur; “Engelli Bireylerin Hakları Bildirgesi’nde normal bir bireyin kişisel ya da sosyal yaşantısında kendi kendisine yapması gereken işleri, bedensel veya ruhsal yeteneklerindeki kalıtsal ya da sonradan oluşan noksanlık sebebi ile yerine getirememesidir” (Dönmez Kara, 2019:118). 2005 yılındaki Engelliler Hakkında Kanunda: “Fiziksel, zihinsel, ruhsal ve duyuşsal yetilerinde çeşitli düzeyde kayıplarından dolayı topluma diğer bireyler ile birlikte eşit koşullarda tam ve etkin katılımını kısıtlayan tutum ve çevre koşullarından etkilenen birey” olarak tanımlanmaktadır. 2009 yılında BM Engelli Hakları Sözleşmesinde ise ; “Diğer bireylerle eşit koşullar altında topluma tam ve etkin bir şekilde katılmalarının önünde engel teşkil eden uzun süreli fiziksel, zihinsel, düşünsel ya da algısal bozukluğu bulunan kişiler” şeklinde tanımlanmaktadır.

Türk Dil Kurumu sözlük uygulamasında engelli tanımı özürlü tanımı ile aynı yani “doğuştan veya sonradan herhangi bir sebeple bedensel, zihinsel, ruhsal, duyuşsal veya sosyal yeteneklerini çeşitli derecelerde kaybetmiş, toplumsal yaşama uyum sağlama ve günlük gereksinimlerini karşılama güçlükleri çeken (kimse)” şeklinde yapılmıştır. Seyyar (2011) ise engelli kavramını, “hangi sebeple ya da oranda olursa olsun, fiziken, ruhen ve zihnen bir eksiklik ve bozulma yaşayan kişi” olarak tanımlanmaktadır. Türkiye’de 5378 sayılı Engelliler Hakkındaki Kanunda engelli kavramı; “fiziksel, zihinsel, ruhsal ve duyuşsal yetilerde çeşitli düzeylerde kayıp yaşayan ve topluma katılımı açısından diğer bireylerle eşit olanakları olmayan kişiler” olarak tanımlanmaktadır (Tokol, 2018:356). 2006 yılında yayımlanan Engelli Kişilerin Haklarına Dair Uluslararası Sözleşme’nin 7 1. maddesinin 2. Fıkrasında engelli tanımında toplumdaki diğer bireylerle eşit şekilde yaşayamamalarının, toplumla uyum içinde olma sürecinde tam ve etkin şekilde engel oluşturan uzun süreli olarak devam eden, fiziksel, düşünsel, zihinsel ve algı problemleri yaşayan kişileri ifade edecek şekilde yapılmıştır. Bu tanım engellilik kavramının çerçeveleri belli sınırlarla belirlenmesi hususunda önemlidir. Tanımdan da görüleceği üzere kişilerin fiziksel engellerinin yanı sıra sosyal hayata katılma noktasında ki engelleri göz önünde bulundurularak engelliliğin yalnızca fiziksel veya zihinsel sorunlarla alakalı olmadığını altı çizilmiştir (Budak, 2022:6)..

2.1. Engelliliğin Nedenleri

Engelliliğin nedenleri birçok sınıflandırma ile ele alınsa da yaygın olarak doğum öncesinde, sırasında ve sonrasında oluşan nedenler şeklinde bir sınıflandırma ile kullanılmaktadır.

2.1.1. Doğumdan Önce Engelliliğe Neden Olan Durumlar

- Anne veya babanın taşıyıcısı olduğu genetik hastalıklar,

- Anne karnındayken bebeğin bazı uzuvlarının gelişmemesi,
- Annenin hamilelik sürecinde yetersiz ve düzensiz beslenmesi,
- Hamilelik süresince annenin ilaç ya da zararlı madde kullanması,
- Annenin hamilelikte birtakım rahatsızlıklar geçirmesi,
- Anne ile baba arasında akrabalık ilişkisi olması,
- Adolesan gebelikler engelliliğin doğum öncesinde oluşan sebeplerinden bazıları olarak sayılabilir (Çağlayan, 2014,92).

2.1.2. Doğum Esnasında Engelliliğe Neden Olan Durumlar

- Doğumun steril bir ortamda ilgili meslek grubuna mensup kişilerce gerçekleştirilmemesi,
- Doğumun beklenen süresinden erken ya da geç yaşanmış olması,
- Doğum anında bebeğin oksijensiz kalma durumu,
- Bebeğin olması gerekenin altında bir kilo ile doğması,
- Annenin pelvis kemiğinin doğum için yeterli genişlikte olmamasından kaynaklı durum,
- Bebeğe kordon dolanması,
- Bebeğin doğum esnasında yaşamış olduğu bir travma doğum sırasında oluşabilecek engelliliğe neden olabilecek bazı durumlardır (Altındağ Kumaş, 2020).

2.1.3. Doğumdan Sonra Engelliliğe Neden Olan Durumlar

Doğum sonrasında engellilik nedenlerinin bazıları da doğumdan hemen sonra oluşmakta bazıları ise bireyin yaş aldıkça, hayatı boyunca yaşadığı bazı durumlardan oluşmaktadır. Doğumdan sonra engelliliğe sebep olabilecek faktörler şu şekilde sıralanabilir (Akyüz, 2024:14):

- Bebekte doğumdan sonrasında uzun süren sarılık görülmesi,
- Yenidoğanın sağlık kontrollerinin düzgün yapılmaması,
- Bebeklik döneminde meydana gelen metabolik problemler,
- İş hayatında, trafikte vb. durumlarda yani günlük hayatta yaşanabilecek kazalar,
- Doğal afetler,
- Bireye yanlış ilaç tedavisi uygulanması,

- Geçirilen ateşli hastalıklar,
- Gıda, kimyasal zehirlenmeleri ve oksijensiz kalma durumu.

2.2. Engellik Türleri

İş hukukunun engelliliğin çalışabilme derecesi ile ilgilenmesi, sosyal politika alanının ise erişilebilirlik üzerinde durduğu engellilik kavramı örnekten de anlaşılacağı üzere engellilik kavramı farklı disiplinler tarafından çeşitli yönleriyle ele alınmaktadır. Engellilik, bireyin iş göremezlik durumları, hareketlerinde kısıtlamaya neden olan fiziksel veya zihinsel öğeler, yaşamlarında karşılaştıkları dezavantajlı konuma düşmelerine neden olacak olaylara karşı birçok bakış açısı oluşmaktadır. Bireyin iş göremezlik durumu, bireyin hareket edebilme kabiliyetinde kısıtlamaya neden (Linton, 2006'dan akt. Akyüz, 2024: 16). Engelli kavramında ortak noktada buluşamadığı gibi, aynı şekilde türleri konusunda da ortak bir paydada buluşulamamıştır (Akyüz, 16).

Devlet İstatistik Enstitüsü, Türkiye Özürlüler İdaresi Başkanlığı tarafından yapılan 2002 tarihli “*Türkiye Özürlüler Araştırması*” raporunda engellilik türleri meydana geliş nedenlerine göre altıya ayrılmaktadır. Buna göre engel türleri; ortopedik engel, zihinsel engel, işitme engeli, görme engeli, dil ve konuşma engeli ve süregen hastalık şeklinde sınıflandırılmıştır.

• Zihinsel engel; Bireyin zihin gelişmesinde yaşanan geçişme ya da ağır ilerlemesiyle uyumsal davranışlarda azalım gösteren zihinsel işlevler, günlük becerilerde sınırlılık ile birlikte akademik, fiziksel ve sosyal anlamdaki faaliyetlerinin ortalamanın altında olması, kısaca gelişimsel noksanlık yaşanması durumdur. Bu gelişimsel dönem içerisinde 22 yaşından daha önce ortaya çıkan bu durum “*eğitilebilir*”, “*öğretilebilir*”, “*ağır*” ve “*çok ağır*” olarak kendi içinde de sınıflandırılmaktadır. Öğretilebilir grup içerisinde yer alanlar temel düzeyde eğitim alabilir ve basit olan meslekleri yapabilirken, ağır olan grupta yer alanlar kendi öz bakım becerilerini gerçekleştirebilmektedirler. Çok ağır zihinsel engel grubunda yer alanlar ise genelde tam muhtaç durumda olmaktadır (Arslan ve Altıntaş, 2014:172)

• Görme engeli; bir ya da iki gözde kısmi ya da tam görme kaybı ya da bozukluğu görme engeli olarak ifade edilmektedir. Diğer yandan göz protezi kullanan, gece ve renk körlüğü olanlar da görme engelli olarak değerlendirilmektedir (Yıldız ve Gürler. 2018: 243). Yasal tanıma göre hiç görmeyen; “*Mümkün olan tüm düzeltmelerle birlikte, bireyin iyi gören gözündeki olağan görme keskinliğinin 20/200 ya da daha az olması ve 20 dereceden daha az görme alanının bulunması*”, az gören; “*Mümkün olan tüm düzeltmelerle birlikte, bireyin iyi gören gözündeki olağan görme keskinliğinin 20/70 ile 20/200*

arasında olması” şeklinde tanımlanmaktadır (Tuncer, 2005’ten akt. Yıldırım ve Çakmak, 2024:62). Görme engeli kalıtsal olabilir. Doğum öncesi ya da sonrası yaşanan rahatsızlıklar ve kazalar neticesinde de oluşabilmektedir. Görme engeli durumunun sebepleri arasında en çok kalıtsal hastalıklar ve kazalar yer almaktadır (TÜİK, 2010).

- İşitme engeli; Bir kulakta ya da her ikisinde de yaşanan kısmi veyahut tam işitme kaybı olarak tanımlanmakla birlikte işitme cihazı kullanmakta olan kişiler de işitme engelli olarak değerlendirilmektedir (Öztürk, 2011:22). Özürlülerin Sorun ve Beklentileri Araştırmasında bir başka tanıma göre, işitme engelliler bir işitme cihazı kullansalar da çeşitli derecelerde işitme kaybı yaşayan bireylerdir (TÜİK, 2011:XIII). İşitme testi sonucunda belirlenen işitme engelliliği, bireyin dil kullanımını olumsuz etkilemekle beraber iletişimini eksiklik sağlayamaması durumunu da ortaya çıkarmaktadır (Aral, 2011’dan akt. Kaya, 2019:7). Bu engel, engelin derecesine, engelin oluşma zamanına ve engelin oluştuğu yere göre sınıflandırılmaktadır.

- Engelin derecesine göre yapılan sınıflandırma; minimal derece, hafif derece, orta derece, orta-ileri derece, ileri derece ve çok ileri derece şeklinde,

- Engelin oluşma zamanına göre yapılan sınıflandırma ise dil öncesi ve dil sonrası şeklinde.

- Engelin oluş yerine göre ise işitme engeli; iletilimsel işitme engeli, duyuşal-sinirsel işitme engeli, karma işitme engeli, merkezi işitme engeli ve psikolojik işitme engeli şeklinde sınıflandırılmaktadır (Aral ve Gürsoy, 2007).

- Dil ve konuşma engeli; Sözlü iletişimde farklı şekillerde ortaya çıkan sorunlardan dolayı dili kullanabilme, konuşmayı öğrenebilmede yaşanan güçlüklerin bu güçlükler sebebiyle de bireyin topluma uyumunu olumsuz etkileyen engel türüdür. Dil ve konuşma engelli birey, bir nedene bağlı olarak konuşamayan ya da konuşma akıcılığında bozukluk olan kişileri kapsamaktadır (Durduran, 2009:11). Aydın Uysal ve Tura ise, akışta, ritimde ve seslerin çıkışında bir sorun olması ve konuşmada güçlük yaşanması durumu olarak tanımlamaktadır (Aydın Uysal ve Tura, 2018). Ülkemizde de en çok hastalıklar ve kalıtsal bozuklukların sebep olduğu, çoğunlukla 3-8 yaş arasında görülen ve kalıtsal ya da farklı çevresel sebeplerle ortaya çıkabilen dil konuşma bozukluğu odyolog ve kulak burun boğaz uzmanlarından yardım alınması gereken bir engellilik durumudur (Aral ve Gürsoy, 2007; TÜİK, 2010).

- Ortopedik engel; Tüm tedavi ve operasyonlara rağmen düzelmeyen ve, hareketlerini kısıtlamasıyla beraber yaşantısını da olumsuz etkileyen (Demir ve

Efe, 2020), ellerde, kollarda, bacak, parmak ve omurgaların kısa, eksik, fazla, yokluk durumu ya da şekil olarak bozukluğu veyahut kaslardaki güçsüzlüğü gibi rahatsızlıkların da bu grup içerisinde değerlendirilen ortopedik engel kısaca kas ve iskelet sistemindeki eksiklik ve yetersizliklerden oluşur (Aral, 2011:79). Ancak bu engele sebep olan faktörlerin önlenmesi amacıyla cerrahi operasyonlar, fizik tedavi yöntemleri ve ilaçlar gibi bazı uygulamalar da mevcuttur. Deformitelerin giderilmesi amacıyla cerrahi operasyonlar tercih edilirken, kaslardaki gücün artırılması amacıyla ise fizik tedavi egzersizleri uygulaması yapılmaktadır (Akyüz, 2024:17). Serebral Palsi, Spina Bifida vücudun uzuvlarında kısıklık, noksanlık veya yokluk, felç, kas güçsüzlüğü ve hareket sınırlılığını içeren ortopedik engel türü doğuştan olabileceği gibi bireyin yaşamının bir döneminde geçirdiği hastalık (çocuk felci, romatizmal hastalıklar vb.) ya da kaza sonucunda da oluşabilmektedir. Bu hastalıklar kişinin yaşamsal faaliyetlerini tam manada yerine getirmesini ve işlevsel kullanılabilmesini engelleyen sebeplerdendir (Altındağ Kumaş, 2020). Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'nın düzenli olarak yayınladığı Engelli ve Yaşlı İstatistik Bülteni 2023 yılı temmuz ayındaki sayısında ortopedik engellilerin sayısı 311.131, oranı %13,78'tir. Bu sayının içerisinde Engelli Sağlık Kurulu Raporu almak amacıyla başvuruda bulunmamış olanlar, herhangi bir hizmet alabilmek maksadıyla bir kamu kurumuyla iletişime geçmeyen bireylere yer almamaktadır (Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, 2023).

- Süreğen hastalıklar; Daha çok gelişmekte olan ülkelerde yaşam süresinin artışından dolayı meydana gelmen kronik hastalıklarda gözlemlenen bireylerin sürekli bakım ve tedavi altında olmasını gerektiren, çalışma yeteneklerini engelleyen durumdur. Kanser türleri, kalıtsal hastalıklar, kalp damar hastalıkları, sindirim sistemi bozuklukları, AIDS, epilepsi, cilt ve deri hastalıkları ve sinir sistemi bozukluğu ve psikolojik hastalar vb. gibi geniş bir çerçevede hastaların yer aldığı gruptur (Yılmaz Bolat, 2018; Öztürk, 2011:22). Bu hastalıklar bireyin yalnızca fizyolojik sağlıklarını değil, psikolojik sağlıklarını olumsuz etkilemekte kalmayıp ve sosyal hayatları ve maddi durumlarında da sorunlar yaşamasına neden olur. Bireyi yalnızlık, yetersizlik, öfke ve üzüntü gibi duygularla baş etmek zorunda bırakabilir (Özdemir ve Taşçı, 2013).

3. Kent Yaşamında Engellilik ve Erişilebilirlik

Keleş (1980:67)'in yazmış olduğu Kentbilim Terimleri Sözlüğüne göre kent kavramı; “*Sürekli toplumsal gelişme içinde bulunan ve toplumun, yerleşme, barınma, gidiş-geliş, çalışma, dinlenme, eğlenme gibi gereksinimlerinin karşılandığı, pek az kimsenin tarımsal uğraşlarda bulunduğu, köylere bakarak*

nüfus yönünden daha yoğun olan ve küçük komşuluk birimlerinden oluşan yerleşme birimi” şeklinde tanımlanmıştır.

Sanayileşme ile hayatımızda yer eden kent kavramının akla gelen ilk çağrışımları nüfusla ilgili olmaktadır. Ancak bu çağrışım eksik kalmaktadır. Kent kavramı ile ortaya çıkan dönüşüm bütünü olan kentleşme olgusu tarımsal faaliyetlerin azlığı ve bunun yanı sıra ticari faaliyetlerin ve yeni iş sahaları ile insanların toplumsal etkileşiminin olduğu mekanlar olarak ortaya çıkmış ve genel bir tanımlama oluşturmuştur (Belli ve Mert, 2020:148). Kent kavramının değerler dizisindeki değişimler; refah seviyesi, tasarım, teknolojik gelişim, iletişim ve paylaşım, sağlık, güvenlik önlemleri, eğitim, ekonomik erişim gibi tanımlamaların oluşumuyla tekrar ele alınan bir kavram olmuştur. Kentin bu parametreler ile düşünülmesi yeni kent yaklaşımlarının da temelini oluşturmuştur. Örneğin; sürdürülebilir kentler, yaşanabilir kentler, girişimci kentler ve dost kentler gibidir (Kalağan, 2021:6).

İnsanlara hizmet eden ve benzer hedefleri olanları bir araya toplama görevi üstlenen kentler, farklı kişiliklerin ve kültürlerin çatısı haline gelmektedir. Bu durum kentlerin ticari ve ekonomik yönlü atmosferinin yanı sıra toplumsal ve birleştirici yönünün varlığını vurgular niteliktedir (Karaca, 2024:66-67). Kentlerin toplumsal yönlü yaklaşımlarının uygulamalarından birisi de “dost kentler” uygulamasıdır. Bu uygulama kentte yaşayan kişilerin kent üzerindeki haklarının yaygınlaştırılmasını, kentle bütünleşen varlıklarının değerlendirilmesini ve kentle ilgili verilen kararlarda sürece dahil olmayı kapsayan, erişilebilir bir yaşam alanı ve yerleşim hedefleyen, kentte insanı önceleyen bir uygulamadır (Kaypak, 2016: 136). Konu özelinde dost kentler, destek gereksinimi olan kişilerin yani dezavantajlı olarak da nitelendirebileceğimiz grupları ele alarak ihtiyaçları dahilinde bir kent yaşamı ve duyarlı çözümler oluşturabilecek yaklaşımlardır (Özservet, 2016:53).

Kentleşmenin olduğu günlerden bugüne engelli dostu kent olgusu gelişmiş ülkelerde daha çok önem görmekte ve bunu yerel politikalarında daha çok içselleştirmek durumundadırlar. Böylelikle kent yaşamını engelli kişiler için erişilebilir düzeye dönüştürme çalışmaları bulunmaktadır. Erişilebilirlik kavramı ise engelli bireylerin bakış açılarına göre kimseye bağımlı olmadan kendi istek ve ihtiyaçları doğrultusunda bağımsızca yaşam sürdürebilmeyi ve sunula bütün hizmetlerden herkes gibi eşit faydalanabilmeyi aktarmaktadır (Kara, 2021:120). Bu yaklaşım ile erişilebilirlik kavramı engelliler açısından kent yaşamının bir yerden bir yere ulaşım araçları ile gidebilmeyi ve mekânsal kullanım alanlarını kullanabilmeyi tanımladığı düşünülmektedir. Ancak bu eksik bir algıdır çünkü engelli dostu kent olgusu kentin insanları

bütünleştirici yönünü daha çok vurgulamaktadır. Engelsiz bir kent oluşturulabilmesi için engelli ve engelli olmayan bireylerin hepsini kapsayan, bütünleştiren ve sosyal etkileşimi derinleştiren bir yapıyı gerekli kılmaktadır. Bu durum kentsel erişilebilirlik kavramının daha detaylı tanımlanması ihtiyacı doğurmaktadır (Karaca, 2024:82-83). Kentsel erişilebilirlik kavramının oluşturulabilmesi için toplumsal duyarlılık önem kazanmaktadır. Kentlerde erişilebilirlik olgusunu sınırlandıran fonksiyonlara bakıldığında zemin yüzeylerinde kullanılan materyallerin özellikleri, çevrede yapılan alt yapı değişikliği faaliyetleri, kaldırımlar, caddeler, rampalar, yaya geçidi tasarımı ve boyaları, şehir tasarımında kullanılan fonksiyonel olmayan mobilyalar, sesli ve görsel işaretlerin kullanışsız ve eksik oluşu göze çarpmaktadır (Uslu & Güneş, 2017:31).

Kamu Yönetimi Ansiklopedisine göre kent erişilebilirliği (Çetin, 2022:217 Akt: Karaca, 2024:55) *“kentte yaşayan engellilerin başka bir kişinin yardımına ihtiyaç duymaksızın kamusal alanlara ve mekanlara ulaşabilmeleri, ötekileştirilmeden diğer bireyler gibi kentsel hizmetlerden faydalanabilmeleri anlamına gelmektedir”*. Günümüzde kentin fiziksel ve doğal kaynaklarına ulaşmada kolaylık oluşturulması önem kazanmış ve bir gelişmişlik düzeyi olarak değerlendirilmeye başlanmıştır. Bu düzenleme ülkelerin erişilebilirlikle ilgili çalışmalarına olumlu etkilerde bulunmuş ve herkesin eşit faydalanabilmesi için çalışmalar önem kazanmıştır. Bireylerin engel durumu gözetilmeksizin yapılan kentte erişilebilirlik çalışmaları eşitliğin önemine vurgu yapmaktadır. Mekan tasarımlarının, özel çalışmalar ve tasarımlar gerektirdiği ve çözülmesi gereken bir sorun olarak değerlendirilmesi anlaşılmaktadır (Ökten, 2018:129).

Erişilebilirlik kavramı yalnızca bir yerden başka bir yere ulaşmada yaşanan aksaklıklarla alakalı değil, bunun yanında hayal, amaç, istek ve soyut hedeflere ulaşma yeteneğine sahip olabilmeyi içine alan çok fonksiyonlu bir kavramdır (Şolt, 2019:37). Bu fonksiyonların çok boyutluluğu kavramın anlaşılmasını zorlaştırıcı bir etkiye sahiptir. Literatürde yapılan çalışmalarda erişilebilirlik fiziksel alanlara, bilgiye ve toplumsal hizmete erişim olarak üç fonksiyonda değerlendirilmektedir (Iwarsson & Ståhl, 2003:59). Bu kavramın karmaşıklığı hem engelli bireylerin buna bakış açısının nasıl olduğunu kavramamız için bir belirsizlik olarak görülmekte hem de kent yaşamı çerçevesinde ele alınan bu erişim sorununun boyutunun ne olduğu sorusunu önemli kılmaktadır. Bu çalışmada bu sorular ışığında engelli bireyler üzerine nitel bir çalışma gerçekleştirilerek bakış açıları derinlemesine analiz edilmiştir.

4. Çalışmanın Metodolojisi

Engelli kavramının en genel tanımlaması, çevresi ile etkileşimde yeterliliği olmayan bireylerin karşı karşıya kaldığı sorunlar şeklindedir (Usta, 2009:100). Toplumsal yaşamda biçilen rollerin ve görevlerin yetersizlik sebebiyle işlevsel olarak yerine getirememe durumudur (Ulutaşdemir, 2007:120). Dolayısıyla bütün bu kavramsal tanımlamaları çatısı altında toplayan engellilik durumu ise kişisel bir sorun olmayıp, toplumsal yaşama katılımında davranış ve çevresel engeller ile etkileşim içerisinde bulunan bir olgu şeklinde değerlendirilmektedir (Metin, 2017:340). Bu bağlamda engellilik durumu kişinin genetiği ile olabileceği gibi çevresel pek çok etmenin olduğunu söyleyebiliriz (Mengi, 2020:20). Engelliliğin bu karmaşıklığını daha anlaşılır hale getirmek için bireylerin fiziksel ve zihinsel olarak iyilik halini ele almak eksik kalmaktadır. Engellilik durumunun her toplum düzeninde aynı sonuçlardan kaynaklanmadığını ve her etkinin farklı engellilik durumu ortaya çıkarması sorunun çok yönlülüğünü ve her bireyde farklı oluşacağını ortaya koymaktadır (Metin, 2017:340).

Araştırmanın örneklemini katılım için rızası alınmış, Çanakkale ilinden 1 katılımcı ve Biga ilçesinde yaşayan 8 katılımcı oluşturmaktadır. Bu katılımcıların engellilik durumuna göre ayrımı ise 5 doğuştan bedensel engelli 4 sonradan bedensel engelli şeklindedir. Örneklem grubu kar topu örneklem yöntemi ile çoğaltılarak ilerlenmiş olup 15 Ocak 2025 ve 15 Şubat 2025 tarihleri arasında katılımcıların hepsiyle sözlü iletişim kurularak ses kaydı ve yazı metni ile kayda alınan veriler elde edilmiş ve bunlar Microsoft Office Word programına ile bilgisayara aktarılıp sonrasında Maxqda 2020 veri analiz programı kullanılarak analiz edilmiştir. Katılımcıların engel türü ise 1 görme engelli 8 fiziksel engelli şeklindedir. Bu bağlamda fiziksel ve görme engelli bireyler dışında kalan engellilik türleri çalışma sınırlılıkları arasında yer almamaktadır.

Çalışmanın amacı burada engellilerin kentte yaşadıkları erişim sorunu bağlamında karşılaştığı bariyerleri “Engel durumu farklılıklarına göre erişimde yaşanan farklılıklar nelerdir?” ve “Kent planlaması içinde engelli kişilerin gereksinimlerinin dikkate alınması toplumsal yaşama katılımlarını nasıl etkiler?” sorularından yola çıkarak analiz etmektir. Her engelli bireyin yaşamda karşılaştığı bariyerler doğumdan başlayarak değişim göstermektedir ve bu durum onları toplumda ötekileştirirken birde farklı sorunlarla karşı karşıya getirmektedir. Bu durumun en aza indirilerek konuya derinlik katacak olan bu yaklaşım çalışmanın önemini vurgularken ilgili politika gelişiminde farklı perspektif sunacaktır.

4.1. Kapsam ve sınırlılıklar

Araştırmada Çanakkale İli genelinde yaşamakta olan engelli bireylerden oluşan bir kapsam belirlenmiştir. Görüşülen engelli bireylerin kimlikleri gizlenmiş olup: K-1, K-2, K-3 şeklinde kategorize edilmiştir. Araştırmada engelli bireylerin dışlanma hissiyle ve yanlış yönlendirmeler neticesinde katılım sağlamamaları araştırmanın sınırlılıklarını oluşturmuştur. Katılımcıların sürece çekingen yaklaşımlarının neticesinde katılımcı sayısı 9 olarak belirlenmiştir.

4.2. Veri Toplama Yöntemi, Deseni ve Analiz Metodu

Araştırmada konu olan durumu analiz etmek amacıyla en uygun yöntem olarak değerlendirilen nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Karataş'a (2015:63) göre nitel araştırma yöntemi, gözlem yöntemi, uzaktan tele bağlantılar veya yüz yüz yüze görüşme ve önceden çalışmanın derinliklerine göre hazırlanan sorular, çalışmanın yerinde ve objektif olarak gerçekleştirilmene yöneliktir. Yazar burada objektif bakarak kişisel görüşlerinden ve yönlendirmelerden uzaklaşmış olmalıdır. Dolayısıyla, nitel araştırmalarda çalışma sorularını yorumlarken kişisel kanaatlerden uzak yorum yaparak çalışmada derinlemesine bir yaklaşım sunmalıdır. Araştırmacıların temel amacı katılımcıların konuya ilişkin yaklaşımlarını ortaya koymaktır. Görüşmeler, araştırma konusunda bilgi sahibi olduğu düşünülen ve deneyim sahibi olan katılım gösteren kişilerin olaya yaklaşımlarını ve öykülerini bilimsel açıdan birleştirmek için gerçekleştirilmektedir (Patton, 2018: 341). Buna göre çalışmada engelli bireylerin kent yaşamında karşılaştığı sorunlar bağlamında kişisel bakış açısını ölçebilmek için nitel araştırma yöntemlerinden mülakat yöntemi uygun görülmüştür.

Nitel araştırma yöntemlerinde birçok araştırma deseni mevcuttur. Araştırma desenlerinin ana teması araştırma konusuna uygun cevaplara yönelmesi ve kalan fazla bilgilerden arındırılmasıdır. (Yıldırım ve Şimşek, 2018:67). Merriam ve Tisdell (2015: 28) fenomenoloji deseninin duygusal ve fenomenolojik yaklaşımın duygusal ve derin kişi tecrübelerini irdelemek için uygun bir desen olduğunu vurgulamıştır. Bu çalışmada da konunun derinlemesine analizi için "fenomenoloji" deseni kullanılmıştır. Fenomenoloji deseni ise iki farklı yaklaşım bulunmaktadır. Bunlar; "yorumlayıcı (Hermeneutic) fenomenoloji modeli" yazarın veri yorumlamasını, "Geleneksel, Tanımlayıcı (Transcendental) fenomenoloji modeli" ise yazarın düşüncelerinden arınmasını gerektirmektedir (Creswell, 2013: 79). Bu çalışmada ise konunun en iyi şekilde betimlenmesi için aşkın fenomenoloji modeli kullanılacaktır.

Saha çalışmasının sonucunda toplanan veriler içerik analizi tekniği ile analiz edilmiştir. İçerik analizi tekniği kullanılarak elde edilen ayıklanmış verilerin betimsel gösterimi için kategori ve temalar oluşturulmuştur. Belirlenmiş olan bu tema ve kodlar okuyucuya anlaşılır düzeyde aktarılmak için yorumlanmıştır (Yıldırım ve Şimşek, 2018: 242). Bu analizde verilerin ve yorumların desteklenmesi için katılımcıların mülakatlarda belirtmiş oldukları görüşlerine yer verilmiştir. MAXQDA 20 inceleme programı kullanılıp tema ve kodlar betimleyici şemalara dönüştürülmüştür.

5. BULGULAR

Katılımcıların derinlemesine analizi ve bakış açılarının etkilendiği demografik özellikleri görmek için bu başlık altında izinleri dahilindeki bilgiler paylaşılmaktadır. Katılımcıların kent yaşamı ve erişim sorunları ile ilgili bilgilere yer verilecektir. Bulgular başlığı altında ilk olarak katılımcı göçmen kadınların demografik bilgiler verilecektir.

5.1. Katılımcı Engellilerin Demografik Bilgileri

Katılımcılar	Yaş	Cinsiyet	Medeni Durum	Eğitim Seviyesi	Aylık Gelir	Barınma Şekli	Yaşanılan Kişi Sayısı	Engel Durumu	Engel Türü
K-1	45	Kadın	Bekar	Lise	30.000	Kira	Yalnız	Doğuştan	Fiziksel Engel
K-2	54	Erkek	Evli	Ortaokul	30.000	Kira	4 kişi	Sonradan	Fiziksel Engel
K-3	24	Erkek	Bekar	Lise	0	Kira	2 kişi	Sonradan	Fiziksel Engelli
K-4	29	Erkek	Bekar	Lise	22.000	Ev sahibi	2 kişi	Doğuştan	Fiziksel Engelli
K-5	45	Erkek	Bekar	Lise	30.000	Kira	3 kişi	Sonradan	Fiziksel Engelli
K-6	24	Erkek	Bekar	Lise	30.000	Ev sahibi	5 kişi	Doğuştan	Fiziksel Engelli
K-7	28	Erkek	Bekar	Lisans	45.000	Ev sahibi	4 kişi	Doğuştan	Görme Engelli
K-8	26	Erkek	Bekar	Ortaokul	22.000	Kira	6 kişi	Sonradan Fizi	Fiziksel Engelli
K-9	26	Erkek	Bekar	2 Lisans 1 Önlisans	0	Ev sahibi	4 kişi	Sonradan	Fiziksel Engelli

Tabloya göre katılımcıların yaş aralığı en küçük 24 en büyük ise 54 yaşındadır. Bununla birlikte katılımcıların çoğunluğunu erkeklerden oluşmaktadır çünkü kadın engellilere göre daha dışa dönük ve çalışmaya katkı sağlamaya daha yatkındırlar. Kadın katılımcılara ulaşım sağlanmış olsa da katılım göstermeyi reddetmişlerdir. Burada kadına toplumda biçilen rollerin

ve engellilik durumunun oluşturduğu sorunların cinsiyetler arası farklılıkları derinleştirdiği düşünülebilmektedir. Diğer bir demografik bilgi ise medeni durumdur. Doğuştan engelli olan bireylerin evliliğe bakış açılarının negatif olduğu görülmüştür. Buna katılımcılardan verdiği bir yanıt şu şekildedir;

K-4: “(...) evliliği düşündüm daha küçükken beni sevenlerde oldu benim sevdiğim de beni hiç engelim varmış gibi değerlendirmeseler de aileler benim engel durumumdan ötürü sürtüşmeler yaşadıkları için istemedi benim ailem er türlü desteği hiçbir zaman esirgemeyeceğini belirtti. Evleneceğim kişinin de benden daha hafif bir engeli vardı ama yine de olsun nasip diyorum ben (...)”

Evli olup sonradan engelli olan K-2 ise en büyük destekçisini eşi olarak belirtmektedir. Durum böyle olunca evlilik ve engellilik arasındaki ilişkininde farklı boyutları olduğu ortaya çıkmaktadır.

Tablo-1'e göre diğer bir demografik bilgi ise eğitim seviyesidir. Katılımcıların 3'si ortaokul mezunu, 5'i lise mezunu, 3'si lisans mezunu ve 1'i iki lisans ve bir önlisans mezuniyetine sahiptir. Buna göre;

K-9: “Her zaman okuma taraftarıyım, insan kendini geliştirdikçe önündeki engelleri artık aşmış oluyor. Bir nevi okumak benim oyun alanım Teknolojik gelişimlerin böyle hızlı olduğu bir dönemde ben kafamda kendi engellerim dışında bir hayat kurup orada kendimi en donanımlı versiyonumla görmek istiyorum. Bu beni farklı yerlere taşırken içimdeki umutları da canlandırıyor (...)”

şeklinde bir bakış açısına sahiptir. Katılımcı eğitimi ve teknolojiyi kendisine yenedünya kurma aracı olarak değerlendirip farklı yaratıcılıklar ortaya çıkartacak pozisyona sahiptir. Bu durum her insan için farklı olmakla birlikte farklı değerlendirme alanlarına yönlendirilerek ekonomiye ve bireye fayda sağlayıcı bir hale getirilebilir.

Katılımcıların barınma şekillerine baktığımızda ise 5 katılımcı kirada yaşarken 4 katılımcı kendi evinin sahibidir. Gelir seviyelerine baktığımızda özel gereksinimleri bakımından ailelerine daha bağımlı olan katılımcıların gelirleri bulunmamaktadır. Bir iş sahibi olan bireylerin gelirleri ise en düşük 22.000 TL'dir. Kirada yaşayan katılımcılardan 4'ü sonradan 1'i doğuştan engellidir. Ev sahibi olan katılımcılara baktığımızda ise 3'ü doğuştan engelli 1'i ise sonradan engellidir. Yaşanılan kişi sayılarına baktığımızda katılımcılardan yalnızca 1'i yalnız yaşarken en fazla 6 kişi ile yaşanmaktadır.

Kod Sistemi	Görüşmeler	TOPLAM
▼ Kent Yaşamı	■	27
Rampa ve Suluklarla İlgili Sorunlar	■	4
▼ Park ve Caddeler	■	6
Temizlik	■	2
Oturma Düzeni	■	2
▼ Kaldırım ve Yaya Geçidi	■	9
Ağaçlar	■	1
Yaya Geçidi Boyaları	■	1
Toplu Taşıma ile İlgili Problemler	■	6
Merdivenlerle İlgili Sorunlar	■	3
▼ Sağlık Hizmetlerine Erişimde Karşılaşılan Sorunlar	■	11
▼ Hastaneler	■	5
Randevu Sistemi Sorunları	■	3
Hastanelerin Mekansal tasarımı ile İlgili Sorunlar	■	3
Sağlık Ocağı	■	2
Eczane	■	1
▼ Eğitim	■	8
Seminer ve Konferanslar	■	3
Okul Hayatı	■	5
▼ Mekansal Tasarımlara Bakış Açısı ve Sorunlar	■	3
Reklam Panoları	■	2
▼ Erişilebilirlik Hakkı ve Engellilik	■	7
▼ Farkındalık Düzeyi	■	9
Yetersiz	■	7
Yeterli	■	2
▼ Toplumsal Çevre Etkisi	■	9
Olumsuz	■	2
Olumlu	■	6
▼ Erişilebilirlik ile İlgili Memnuniyet Düzeyleri	■	9
Memnun	■	2
Memnun Değil	■	6
▼ Sosyal Hayat ve Erişilebilirlik	■	8
Avm'lerin Tasarım Sorunları	■	1
Kafelerin Tasarım Sorunları	■	2
Sosyal Mesafe Sorunları	■	1
Ayrımcılık	■	2
Konser ve Diğer Sosyal Aktivitelere Erişim	■	1
Aile Üyelerinin Erişim Hakkı Konusundaki Olumlu Rolü	■	9
▼ Beklenti ve Öneriler	■	11
Ortak Kullanım Alanlarının Görüntü ve Ses ile Anlatımı	■	1
Yaşam Koçu	■	1
Psikolojik Destek	■	4
Özel Renkli Otobüsler	■	1
Kaldırım Korkulukları	■	2
Kamuya Açık Binaların Özel Tasarımı	■	4
Σ TOPLAM	214	214

Şekil.1 Tema ve Kodlar

Şekil 1’de program ile belgelendirdiğimiz tema ve kodları incelediğimizde baştan sona sıralaması ile “Kent Yaşamı” teması altında “Rampa ve Suluklar ile İlgili Sorunlar”, “Park ve Caddeler”, “Toplu Taşıma İle İlgili Problemler”, “Merdivenlerle İlgili Sorunlar” “Kaldırım ve Yaya Geçidi” alt kodları oluşturulmuştur. “Sağlık Hizmetlerine Erişimde Karşılaşılan Sorunlar” temasında “Hastaneler”, “Sağlık Ocağı”, “Eczane” alt kodları bulunmaktadır. “Eğitim” teması altında ise “Okul Hayatı” ve “Seminer ve Konferanslar” alt temaları bulunmaktadır. , “Mekansal Tasarımlara Bakış Açısı ve Sorunlar” temasında “Reklam Panoları” alt kodu bulunmaktadır. , “Erişilebilirlik Hakkı ve Engellilik” teması altında ise “Farkındalık Düzeyi”, “Toplumsal Çevre Etkisi” “Erişilebilirlik ile İlgili Memnuniyet Düzeyleri”, “Sosyal Hayat ve Erişilebilirlik” ve “Aile Üyelerinin Erişim Hakkı Konusundaki Olumlu Rolü” alt kodları bulunmaktadır. Sonuncusu ise “Beklentiler ve Öneriler” temasıdır; “Ortak Kullanım Alanlarının Görüntü ve Ses İle Anlatımı”, “Yaşam Koçu”, “Psikolojik Destek”, “Özel Renkli Otobüsler”, “Kaldırım Korkulukları”, “Kamuya Açık Binaların Özel Tasarımları” şeklinde alt kodları bulunmaktadır.

5.2. Kent Yaşamında Çevresel Düzenlemeler İle İlgili Bulgular

Engellilerin yaşamlarının pek çok alanında farklı boyutlarda karşılaştıkları bariyerler bulunmaktadır. Bunları fiziksel ve toplumsal olarak sınırlandırmak mümkündür. Engellilerin karşılaştığı sorunların detaylı şekilde sınırlandırılıp tanımlanması sorunlarının daha iyi biçimlendirilip detaylı çözüm olanaklarının yaratılmasına sebep olacaktır. Toplumsal tanımlama ve sınırlandırmalar mekânsal sınırlandırmalara göre daha zor olsa da mekânsal düzenlemelerin varlığı toplumsal boyutu da etki altına almayı başaran bir kapsam olarak değerlendirmek yerinde olacaktır. Bu sebeple çalışmada engellilerin kent yaşamındaki çevresel düzenlemelere bakış açılarını betimlemek amaçlanmıştır. Katılımcılar “Kent Yaşamı” temasında aşağıdakileri aktarmışlardır.

Rampalar ile ilgili;

K-1; “Rampalardan inerken de eğimler bana yüksek geliyor aynı zamanda suluklar var rampaların önünde yaşlılar ve diğer engelliler içinde sorunlar oluşturuluyor. Bu rampaları yapanların kendileri bu durumda olsa neler olabilir diye düşünüyorum.(...) çalışıyorum ya minibüse biniyorum iniyorum rampa yok karşı kaldırıma geçiyorum yine rampa yok bazı binalarda hiç hiç yok (...)”

K-4; “Ben rampaların dik olması konusunda çok rahatsızım yapmasalar daha iyi o yala girmem en azından birde dönmekle uğraşıyorum (...)”

K-8; “(...) rampalar dahil bir şeyin bizlere göre yapılmıyor bunu yapmak çok mu zor sandalye standartları belli değil mi?.”

K-9; “Kaldırımlar ve kaldırımların rampaları benim en büyük sorunun onların olup olmaması benim şehirde rahatça dolaşabilmemi olumsuz etkiliyor. (...)”

Rampaların yapımında düzenin titizlikle belirlenmesi gerekmektedir. Planlı yapılan rampalar sonrasında tadilat sebebi ile değişim gösterebilir pek tabii ama kullanışlı duruma en kısa sürede getirilmesi mağduriyetlerin giderilmesinde önem kazanmaktadır.

Park ve Caddeler İle İlgili;

K-2: “(...) aşırı kalabalık olduğunda benim oturacak yer bulamamam beni zorluyor oturakların kol koyduğumuz yerleri olmuyor bazen yada bir yerleri sökülmüş oluyor hep bunları düşünmemiz gerekiyor (...) birde başımdan geçen bir olayı anlatmak istiyorum kızımı parka götürmüştüm o kendi kendine yetebilen bir kız tabii benim gözetimimde kaymak için çıktığı yerde düşmesini önleyecek hiçbir şey olmadığı için düştü tam yanına giderken bu kaplama parklardan olduğu için o yerdeki alan sökülmüş bende dikkat edemedim düştüm tabii fotoğrafım çekip hemen yetkililere attım ama bu yaşanmadan onarılsaydı daha iyi olurdu.”

K-3; “Parklarda lavaboların temizlik sorunları oluyor bu sebeple bir hastalık da kapmış oldu böyle sorunlar benim yaşamımı doğrudan etkiliyor. Bankların sağlam olması önemli çok fazla sandalyeler de oturmayı da sevmem iri olduğum için çok sandalye kurmuşum. (...)”

K-7; “Parkların eğimli yerlerde yapılmış olması da beni zorlayan bir durum arkadaşlarımla orada görüşeceksem bana birisinin refakat etmesi gerekiyor (...)”

K-9; “(...) tekerlekli sandalye kullandığım için her park çok geniş olmuyor bir yere gideceksek önceden araştırıyorum o yüzden geniş düzenlemesi olan parklara gitmeyi tercih ediyorum.”

Her bireyin engelinin farklı olması farklı farklı olgular ile karşılaşmalarına sebep olmaktadır. İçinde buldukları durum gereği sosyal yaşamlarının durgunluğu aşıkardır ve bu sosyalleşmeyi parklarda yaşamak isteyen engelli bireyler bu alanda da sorunlarla karşılaşınca psikolojik olarak daha çok yıpranmaktadır.

Kaldırım, Yaya geçidi ve Merdivenler İle İlgili;

K-1; “(...)yaya geçidinden geçerken çok zorlanıyorum yaya geçitlerini boyadıkları malzeme o kadar kaygan ki değnekleri kullandığım zamanlar geçerken korkuyorum ya alt tarafından ya üst tarafından geçiyorum çünkü bir kere ayağım kaydı şimdi korkusu kaldı.”

K-3; “Bir çok yere yürüyerek gidip geliyoruz yolların ve kaldırımların dar olması beni etkiliyor. (...)”

K-4; “Sarı çizgilerin yapıştırmalarının çıkıp çıkmadığı da kontrol edilmeli bunlara çok takulabiliyorum.(...)”

K-5; “(...) Kaldırımların üzerinde yayalardan çok motor ve bisikletlerin geçmesi(...) Kaldırımlar üzerinde ağaçlar var altından geçen kaldırımdan inmen gerekiyor”

K-6; “(...) yaya geçitlerinin üstüne araba park edip gidiyorlar.(...)”

K-7; “(...) bizler için yapılan yollarda her zaman bir şey vardır ya insanlar ya eşyalar buna bir düzenleme gerekmektedir. (...) yaya geçitlerindeki sesli sistemler çok güzel ama her yerde yok yaygınlaştırılmasını çok isterim.”

K-9; “Günlük yaşamımı kendime göre olduğu gibi gideceğim konuma göre de şekillendiriyorum. Bir yere gitmeden önce orasının merdivenlerinin durumuna ve rampaları kontrol ediyorum.”

Katılımcıların verdikleri yanıtlar incelendiğinde kaldırımlardaki girinti ve çıkıntılar, yaya geçidindeki düzen ve boyanın materyalinin olumsuz etkileri ve merdivenlerin günlük yaşamlarında oluşturduğu ulaşım engelini görmekteyiz.

Toplu Taşıma ile İlgili

K-1; “(...) saniye ile yarışıyoruz yapamıyoruz. Eskiye göre minibüsler alçak ama yağmurlu havada yine kayma riskimiz oluyor”

K-2; “(...) aşırı kalabalık olduğunda benim oturacak yer bulamamam beni çok zorluyor hatta bir gün iş çıkışı bu arbedede otobüsün içinde düştüm ve hemen düştüğüm yerden kalkamadım o günü unutamam”

K-6; “Toplu taşımalara iniş binişler yüksekse dengemi sağlayabilmem için tutunarak inip binmem gerekiyor. Caddelerin ve kaldırımların düzgülün ve kaygan olmaması benim işlerimi kolaylaştırıyor”

K-7; “(...) Otobüslerde nereye gideceğimi baştan belirtiyorum ancak çok kalabalık ise akıldan çıkabiliyor.”

K-9; “(...) Minibüslerde bizler için rampalar var evet ama bazen şoförler açmamak için geçip gidiyor bu durum hem beni geciktiriyor hem kötü hissettiriyor.”

Toplu taşıma araçları ile ilgili verilen yanıtları incelediğimizde kas sisteminden rahatsız olan katılımcının ulaşım konforunun çok düşük olduğunu ve bununla birlikte diğer engel türü olan görme engelli katılımcının doğru durakta inme kaygısı taşıdığı ve diğer bir katılımcının gideceği yere

geç kalacağı gibi sorunlar olduğunu görülmektedir. Bu durum her engelin farklı olduğunu destekler nitelikteyken erişim amacının farklılığı süreci etkilemektedir.

Sağlık Hizmetleri İle İlgili

K-1; *“Sağlık ocaklarında öncelik görmedim ama hastaneler benim için daha güven verici oluyor.”*

K-2; *“Sağlık ocağımı çok kullanmıyorum ama hastaneleri aktif olarak kullanmak zorunda kalıyorum. Bu da bana randevu konusunda sıkıntılar çıkartıyor sürekli fizik tedavi desteği almaktayım fakat sürekli randevu oluşturamıyorum hem tedavim aksıyor hem de doktorun yanındaki insanlara rahatsızlığımın detaylarını sorması da bana yetersiz hissettiriyor. Rahatsızlığım tabii ki yardım gerektiriyor ama kırıcı bir durum.”*

K-5; *“(…) başımdan geçen bir olayda sağlık ocağına gittiğimde hekimim yokmuş başka bir hekime çıktım ışıklı sistem varmış ama arızalıymış yine de sıramı aldım 9. sıradaydım birini sıradan önce aldı sonra benden sonra birini daha aldı sonra ben tepki gösterdim ben hakkım olanı istiyorum öncelikte vermesinler. Bu şekilde baktığımda sonra doktor önceliği doktor belirler dedi bu çok kırıcı (…)”*

K-6; *“(…) sabit şekilde oturur pozisyonda da uzun süre kalabilen durumda değilim sürekli kendimi düzeltmem gerekiyor. Hastanelerdeki bekleme sandalyelerinin uçlarına otomatik ayak uzatması aparat geliştirilmesi beklerken benim işlerimin kolaylaşmasını sağlayacak”*

K-8; *“Eczanedeki insanların üslupları kırıcı oluyor benim sürekli kullandığım ilaçlarımda belli benim işimi kolaylaştırmıyorlar ve eczanelere girişte kapıların açılır kapanır olması benim için önemli”*

Katılımcıların çoğunluğu hastanede sorunlarla karşılaşmıştır aynı zamanda sağlık ocağı ve eczanelerde de hem doktor üslubu hem mekan tasarımı ile ilgili engellerle karşılaşmıştır.

Eğitim ve Mekan Tasarımıyla İlgili

K-1; *“Küçüklüğümde engelli olmak çok normal görülen bir şey değildi şimdilerde önem verilmeye başlandı ama o zamanlar okulda zorlayanlar oldu tabii ki iyi arkadaşlarımda oldu ama eksik kaldığım etkinlikler, bacağımdan dolayı çıkamadığı çok tenefüs oldu (..) panolarda bizim için bilgilendirici şeylerin olması çok önemli mesela yetkililer ayda bir yada iki kere engellilerin engellilik durumuna göre bilgilendirmeler paylaşılabilir.”*

K-2; *“Seminerlere katılımda çok kalabalıklar oluyor keşke bizim gibi insanlar için önden girişler olsa bizi alsalar arbede yaşanmasa (..) bazen çalıştığımız*

yerde toplantılar oluyor bizim ortalıkta gözükmememizi istiyorlar bu da ayrı bir durum ama çok ağırına gidiyor”

K-3; “Okullarda bana sıra hep çok küçük gelirdi bu yüzden hiç istemezdim gitmek. Bence öğrencilerin boylarına göre okul dersliklerinin düzenlenmesini gerekli.”

K-4; “Toplumda içine kapanıktım 20 yaşına kadar. Okul okudum ama okul okurken hiç yazı yazmadım işaretlemeli testle okulu bitirdim beyin gücümle keşfettim (...)”

K-8; “Okullarda kapılar benim için sorun oluyordu hep birisi ile hareket etmem gerekiyordu. (...) tasarımlarda peyzaj önemli ağaçların bence dengeli dikilmesi gerekiyor. Bölünmüş kaldırımların olmasını istemem.”

Eğitim ve mekan tasarımı ile alakalı alt kodlara verilen yanıtlara göre eğitim alınan alanın tasarımı ile alakalı sorunlarla karşı karşıya kalmakla birlikte erişimde teknolojinin artık daha aktif kullanıldığı söylenebilmektedir. Engelli bireylerin eğitime erişimi konusunda birde teknolojik gereçlere erişim sorunu oluşmaktadır. Bu bağlamda toplumsal sorunlar doğmakta ve akran zorbalıkları yaşanmaktadır. Mekan tasarımı kodunu incelediğimizde toplumsal hayatı etkileyen görsel unsur olan reklam panolarının dikkat çektiği görülmektedir. Bu panoların daha verimli ve planlı kullanımı hem toplumu tetikleyici bir araç görecektir hem de duyarlılık ve empati duygularının gelişimine katkı sağlayacaktır.

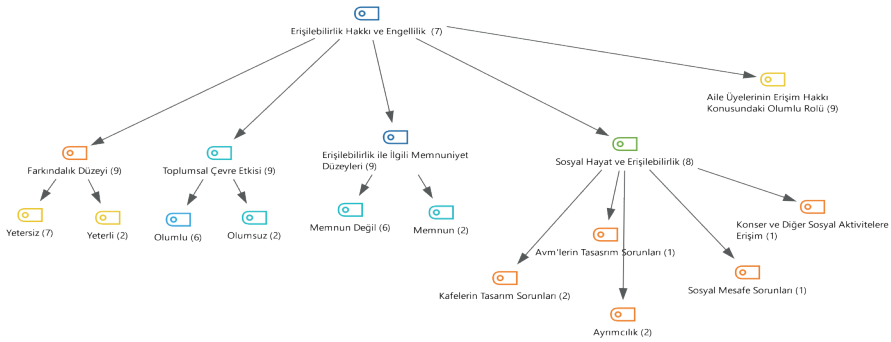
Kent yaşamında karşılaşılan sorunlar her bireyde farklı bir görünüm oluşturmaktadır ancak genel çerçevesi ile yapılması gerekenler sınırlıdır. Bu durum şehir düzenlemelerindeki az bir çalışma ile engelli bireylerin kent yaşamındaki konforu arttırılacak ve erişim haklarındaki mağduriyetleri giderilebilecektir. Engelli bireyler hayatları boyunca hem engellerine hem de onun dışındaki bariyerlere göğüs germek zorunda kalmışlardır ve bunun olumlu yönde değiştirilmesi devlet eliyle olabileceği gibi sivil toplum kuruluşları ve diğer yardım kuruluşları aracılığı ile de yapılabilmektedir. Engellilerin yaşam kalitesini arttırmak ve sosyal hayata daha rahat katılmalarını sağlamak konusunda toplumun rolünün de büyük olduğu unutulmamalıdır.

5.3.Engellilik ve Erişim Hakkına İlişkin Bulgular

Beşeri yapılar ve doğanın sunduğu fiziksel çevrenin oluşturduğu olanaklara erişim başta diğer kültürel ve ekonomik bir çok alan ve sosyal hayat dahil bütün hizmetlerden yararlanıp bir fayda oluşturabilmeyi aktaran erişilebilirlik kavramı engelli bireylerin her türlü haklarının kullanımının önemini vurgulayan bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Devlet bu

hakları sunan taraf olsa da kişi bu hakka erişimde mekânsal tasarım ve ulaşım imkan ve araçlarından faydalanamıyorsa bu erişilebilirlik sorunu olarak değerlendirilmektedir (Çağlar, 2012:542).

Çalışmada erişilebilirlik ve engellilik ile alakalı farkındalık düzeyi, toplumsal çevre etkisi, erişilebilirlik uygulamaları ile ilgili memnuniyet düzeyleri ve sosyal yaşamlarındaki erişilebilirlik ile ilgili Şekil 2'deki Hiyerarşik kod-Alt kod şeması oluşturulmuştur. Buna göre farkındalık düzeyi ile alakalı 7 katılımcı yetersiz yanıtı verirken 2 katılımcı yeterli bulmuştur. Katılımcılar kendi hakları konusunda bilgilerinin eksikliğini vurgularken toplumsal çevrenin etkisini 6 katılımcı olumlu olarak değerlendirmiştir. Bu durumda mevcudiyette bilgilendirme eksikliklerinin yaşandığını toplumsal tutumun ise iyi konumda olduğunu söylemek mümkündür. Erişilebilirlik ile ilgili Memnuniyet düzeyleri ise 6 katılımcı tarafından olumlu görülmemiştir. Bunun en önemli sebepleri arasında yukarıda belirttiğimiz kent yaşamında çevresel düzenlemelerde karşılaşılan aksaklıklar olarak görülmektedir. Erişim hakkı bağlamında aile üyelerinin eğitimi ve olumlu rolü göz ardı edilememektedir. Bu hususta aile odaklı çalışmaların yapılması konusunda daha olumlu sonuçlar doğuracağı çıkarımı yapılabilmektedir.

Şekil-2: Hiyerarşik Kod-Alt Kod Modeli

“Sosyal Hayat ve Erişilebilirlik” teması altında katılımcılar “Kafelerin Tasarım Sorunları”, “AVM’lerin Tasarım Sorunları”, “Ayrımcılık”, “Sosyal Mesafe Sorunları”, “Konser ve Diğer Sosyal Aktivitelere Erişim” alt kodlarında yanıtlar vermişlerdir. Buna göre;

K-1; “Bu erişimlerin toplumsal olarak kolaylaştırılması için ortak kullanım alanlarındaki engellerin ve yolların düzenlenmesi bizlerin erişimini toplumsal açıdan kolaylaştıran bir durum olur.”

K-2; “İnsanların bize yaklaşımlarının iyi ve anlayışlı olması çok önemli biz sosyal bir aktiviteye katıldığımızda insanlar bizi garipsiyor bu en büyük engelimiz.”

K-3; “(...) öğrencilerin boylarına göre okul dersliklerinin düzenlenmesini isterim (...).”

K-4; “İnsanlar sosyal hayatlarında oldukça bencil olabiliyorlar benim dikkatimi çeken olumsuzluklardan birisi kafelerin self servi konumuna gelmesi kasa önlerindeki ekleme yerlerinin dar olması ve birilerine rica hizmet almanın zorlaştığı bir çağda yaşıyoruz gerçekten.”

K-5; “(...) kalabalık alanda bir etkinliğe katıldığımızda veya bir yere gezintiye çıktığımızda sosyal mesafenin korunmasına önem gösterilmelidir diye düşünüyorum aksi türlü iteklemeler ve kaoslar bizim için kötü oluyor.”

K-6; “Bu engellerin aşılması için bizimle rahatla iletişim kuran hocalarımızın bize destekçi olması gerektiğini düşünüyorum. Akıl danışmak bana her zaman iyi gelmiştir.”

K-7; “Belli bir düzeye kadar bize destek olan düzenlemeler var bir yerden sonra sanki hiç özgür olamıyoruz gibi. Kamuyu bir şekilde hallediyoruz ama AVM’ler bizler için yanımızda biri yoksa tehlikeli olabiliyor özellikle çok katlı olanlar(...).”

şeklinde yanıtlar verilmiştir. Katılımcıların sosyal hayatın farklı alanlarında karşılaştıkları bu bariyerler yaşam kalitesi yönünden tehlikeli olarak değerlendirilmektedir. Bu engellerin aza indirilmesi için engelli kişilerin bakış açılarından çözüm önerileri çok değerli görülmektedir.

5.4. Beklenti ve Önerilere İlişkin Bulgular

“Beklenti ve Öneriler” teması altında “Ortak Kullanım Alanlarının Görüntü ve Ses İle Anlatımı”, “Yaşam Koçu”, “Psikolojik Destek”, “Özel Renkli Otobüsler”, “Kaldırım Korkulukları”, “Kamuya Açık Binaların Özel Tasarımları” şeklinde alt kodları bulunmaktadır. Bu bağlamda katılımcıların verdiği yanıtlar aşağıdaki şekildedir.

K-1; “(...)artık benden geçti ama bir yaşam koçu veya psikolog ile çalışılması gerektiğini düşünüyorum”

K-2; “Dengemi sağlayamadığım anlarda zorlandığım için tutmaçlı kaldırımların olması gerektiğini düşünüyorum.”

K-4; “(...) işe gidip gelirken özellikle kış aylarında bize özel materyallerle yapılmış renklerine kadar bize özel bir otobüs isterdim.”

K-5; “Psikolojik destek illaki şart özellikle ergenlikte insan kendini tanıırken illaki yabancı bir kişi ile de yargılanmadan görüşmek istiyor. Okulda arkadaşlarım hep zorbalaması ayrı hep hocalarım ayrımcılık yapıyor gibi davrandılar.”

K-6; “Bizlere açık binaların hastanelerin ve evlerin bizlerin özgürlüklerinin kısıtlanmamasını isterdim.”

K-7; “Parkların haritasını bize bir bilgilendirme kartıyla veya sesli şekilde anlatılması çok güzel olur.”

Katılımcıların yanıtlarına göre psikolojik destek başta, ulaşım, mekan tasarımı ve kaldırımların düzenlenmesine kadar farklı öneriler bulunmaktadır. Bu durum her engelin farklı erişim sorunları yaratmasından kaynaklanmaktadır. Bu bağlamda eksikliklerin tespiti ile bu sorunlar ortadan kaldırılıp şehirlerin toplumsal eşitlik ve erişilebilirlik düzeyinde planlamaları yapılmalıdır.

Sonuç ve Öneriler

Engellilik halinin tanımlamaların ötesinde çok boyutlu olduğu ve toplumsal duyarlılık ile yakından bağlantılı olduğu açıktır. Engellilik özgürce hareket edebilme kabiliyetinin yok olması ve sağlık problemleri ile karşı karşıya olma durumunu aktarmaktadır. Erişilebilirlik ise istekleri yerine getirme kabiliyetinin ideolojik boyutunu da içine dahil eden bir kavramdır. Erişilebilirlik kentte ulaşımı temel almakla birlikte sosyal ve toplumsal erişimleri vurgulayan bir olgudur. Engellilerin erişim hakkı fenomeni üzerine düşünceleri ve bakış açıları burada önem kazanmaktadır. Erişimin herkes için eşit olması önemli bariyerlerin varlığına dikkat çekmektedir. Bunun en gözle görülür hali ise kentlerdir ve sadece engelliler için değil toplum içinde önemli bir konudur. Çalışmada bu sorunun boyutları ve engellilerin soruna yaklaşımları derinlemesine analiz edilmiştir.

Çalışmada Çanakkale ilinde ikamet eden bedensel engelli bireyler ile gerçekleştirilmiş olup kartopu örneklem yöntemi kullanılarak katılımcılara ulaşılmıştır. Yarı yapılandırılmış mülakat soruları yöneltilen katılımcılar çekimser olmaları ve kadın bedensel engelli bireylerin görüşmelere katılmak istememesi sebebi ile katılımcı sayısı 9 ile sınırlı kalmıştır.

Görüşmecilerin kent yaşamında erişilebilirlik ile alakalı belirttikleri belirgin sorunlar tespit edilmiştir. Çevre ile ilgili olarak; parklar, caddeler, rampalar, toplu taşıma araçları, merdivenler, hastaneler, seminer ve konferans salonları ve reklam panoları olarak sıralanabilmektedir. Sosyal hayat ve erişilebilirlik temasında ise; mekan tasarımları ve sosyal mesafe sorunları göze çarpmaktadır. Bunlarla alakalı beklenti ve önerileri ise; ortak

kullanım alanlarının görüntü ve ses ile anlatımı, yaşam koçu, psikolojik destek, özel renkli otobüsler, kaldırım korkulukları, kamuya açık binaların özel tasarımları olarak sıralanabilmektedir

Yapılan çalışma bağlamında yerel yönetimlerde mimarların özel tasarımlar üzerine çalışacağı bir konsey oluşturulması engelli bireylerle ortak payda da olmayı daha verimli hale getirecektir. Aile danışmanlarına engelli ve engelli ailelerine şehir ölçeğinde rehberlik edecek eğitimlerin verilmesi ve danışmanlık hizmeti sunulması erişilebilirliğin toplumsal boyutundaki sorunların azaltılmasında önemli rol oynayacaktır. Sağlığa erişim konusuna baktığımızda sağlık ocaklarında özel bir birim oluşturularak hem sağlık basamaklarının yükünün hafifletilmesi hem detaylı bir ilginin olması sağlık sorunlarının çözümünü kolaylaştıracaktır. Sosyal hayata baktığımızda ortak kullanım alanlarının mekânsal tasarımlarının belli şartların ve kurallar çerçevesinde uygulanarak gözden kaçmasının engellenmesi engelli bireylerin sosyal hayata katılımını kolaylaştıracaktır. Bu bağlamda tasarımlarda kullanılacak malzeme çeşitleri ve türlerinin uzman görüşü alınarak değerlendirilmesi gerekmektedir. Bununla birlikte toplumda farkındalığın oluşturulması için belirli periyotlarla eğitimler verilmesi ve empati kurabilecekleri ortamların geliştirilmesi kent yaşamında engelliler açısından önemli iken toplumsal olarak maneviyatı sağlamalaştırıcı etki taşıyacaktır.

Kaynakça

- Akyüz, K. F. (2024). Engelli Bireylerin Haklarına Erişiminde Sivil Toplum Kuruluşlarının Rolü: Türkiye Sakatlar Derneği Örneği. Uşak Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Uşak.
- Altındağ Kumaş, Ö. (2020). Engellilik Kavramı. M. Tekindal , ve S. Attepe Özden (Dü) içinde, Engellilik Alanında Sosyal Hizmet Kuram ve Uygulamaları (s. 19-32). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Aral, N., ve Gürsoy, F. (2007). Özel Eğitim Gerektiren Çocuklar Ve Özel Eğitime Giriş. İstanbul: Morpa Kültür Yayınları.
- Arslan, H., ve Altıntaş, G. (2014). Engellilerin Çalışma Yaşamına Katılımını Arttırarak Toplumla Kaynaşmalarını Sağlamayı Hedefleyen Bir Model Önerisi. Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 5(2), s. 165-186.
- Belli, A., & Mert, H. (2020). An Evaluation of the Development of Urban Culture and Urban Awareness Within Structural Plans in Metropolitan Municipalities. *Route Education and Social Science Journal*(56), 147-161.
- Budak, M. M. (2022). Pozitif Ayrımcılık İlkesi Işığında Engelli İstihdamı ve Engellilerin Hakları. Hasan Kalyoncu Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale
- Creswell, j. W. (2013). *Nitel Araştırma yöntemleri: Beş yaklaşıma göre nitel araştırma ve araştırma deseni*. (M. Bütün, & S. B. Demir, Çev.) Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Çağlar, S. (2012). Engellilerin Erişilebilirlik Hakkı ve Türkiye’de Erişilebilirlikleri. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 61(2), 541-598.
- Çağlayan, N. (2014). Zihinsel Engelli Bireylerin Eğitiminde Görsel Sanatlar Dersinin Yeri ve Önemi. *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 4(1), 91-101.
- Çakmak, M. (2008). Amerika Birleşik Devletleri’ndeki Engelli Tanımı Hakkında Bir İnceleme, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt:57, Sayı:2 s. 54
- Dönmez Kara, C. Ö. (2021). Türkiye’de Mekânsal Erişilebilirliği Sınırlayan Altyapı Eksikliklerinin Engelli İstihdamına Etkisi. *Sosyal Güvenlik Dergisi*, 1, 117-140.
- Durduran Y.; (2009). Engelli Çocukların Engellilikleri Dışındaki Sağlık Sorunları ve Sağlık Hizmetinden Yararlanma Durumları: Kontrollü Saha Çalışması, Selçuk Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Doktora Tezi, Konya.
- Iwarsson, S., & Ståhl, A. (2003). Accessibility, usability and universal design positioning and definition of concepts describing person-environment relationships. *Disability and Rehabilitation*, 57-66.
- Kalağan, G. (2021). *Kent Paradigmalarındaki Değişimler: Güncel Kent Yaklaşımları*. Ankara: Gazi Kitabevi.

- Kanyılmaz Polat, E. (2020). Engelli Bireylerin Çalışma Yaşamında Karşılaştıkları Sorunlara Yönelik Nitel Bir Araştırma: Çanakkale Örneği. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 39, 869-897.
- Karaca, O. (2024). Engelli Dostu Kent: Marmara Belediyeler Birliği Açısından Bir Araştırma. *Yüksek Lisans Tezi*, 1-199. Çanakkale: Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü.
- Kaya, Ç.S. (2019) Üniversitede Öğrenim Gören Engelli Öğrencilerim Karşılaştıkları Sorunlar ve Sorun Çözme Becerileri. Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, 2019, Konya.
- Kaypak, Ş. (2016). Demokrasi İnsanlar İçin Kente Bakış: Dost Kentler. R. Pehlivanlı, & S. Demirkılıç içinde, 2. *Uluslararası Çin'den Adriyatik'e Sosyal Bilimler Kongresi* (s. 134-147). Adıyaman: İktisadi Kalkınma ve Sosyal Araştırmalar Derneği Yayınları.
- Keleş, R. (1980). *Kentbilim Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Mengi, A. (2020). Engelli Bireylerin Gözüyle Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Merkezlerindeki Eğitim Durumlarının İncelenmesi. *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 9(1), 19-33.
- Merriam, S. B., & Tisdell, E. (2015). *The bestselling guide to qualitative research, updated and expanded*. San Francisco: The Jossey-Bass higher and adult education series.
- Metin, B. (2017). Engellilere Yönelik Sosyal Politikalarda Yerel Yönetimlerin Rolü: Keçiören Belediyesi Örneği. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 19(1), 320-344.
- Orhan, S; Genç, K.G. (2015). Engellilere Yönelik Ülkemizdeki Özel Eğitim Hizmet Uygulamaları ve Örnek Ülke Karşılaştırması. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 35(2), 115-146.
- Ökten, G. (2018). Evrensel Tasarım İlkeleri Doğrultusunda Engelsiz Üniversite Kampüslerinin Tasarlanması ve Biçimlenmesi Üzerine Bir Araştırma. *Sanatta Yeterlilik Tezi*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü.
- Özata, M., ve Karip, S. (2017). Engelli Bireylerin Sağlık Hizmetleri Kullanımında Yaşadıkları Sorunlar: Konya Örneği. *Hacettepe Sağlık İdaresi Dergisi*, 20(4), s. 409-427.
- Özservet, Y. Ç. (2016). Aile Dostu Kent İçin Kavramsal Analiz. M. Şentürk içinde, *Aile Dostu Kentler Etür Araştırması* (s. 53-68). Ankara: T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı.
- Öztürk, M., (2011), Türkiye'de Engelli Gerçeği, MÜSİAD Cep Kitapları: 30, İstanbul
- Patton, M. Q. (2018). *Nitel Araştırma ve Değerlendirme Yöntemleri*. (M. Bütün, & S. B. Demir, Çev.) Ankara: Pegem Akademi.

- Pınar, T; Saygun, M; Açıkgöz, E. M.; Atçeken, İ. ve Demirtaş, H. (2016). Kırıkkale İl Merkezinde Bulunan Sağlık Kuruluşları Girişlerindeki Engelli Rampalarının Standartlara Uygunluğunun Değerlendirilmesi. *TAF Preventive Medicine Bulletin*, 15(2), 71-80.
- Seyyar, A. (2011), *Sosyal Politika Bilimine Giriş*, Sakarya: Sakarya Yayıncılık s.347-348.
- Sümer, F. (2019). *Eski Türklere Şehircilik*. Ankara: Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Vakfı Yayınları.
- Şişman; Y., (2011), Türkiye’de Özürlülere Yönelik Yasal Düzenlemeler, Sosyal Siyaset Konferansları, 60(1), 169- 221.
- Şolt, H. B. (2019). Çağdaş Kent Planlama Anlayışına Bir Örnek: Engelsiz Kent Yaklaşımı. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi (ASEAD)*, 6(8), 36-45.
- T.C. Resmi Gazete, 3 Mayıs 2013, 28636.
- T.C. Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı (2002) Türkiye Özürlüler Araştırması 2002, Ankara.
- TDK. (2025). Mart 3, 2025 tarihinde <https://sozluk.gov.tr/> adresinden alındı
- Tokol, A., (2018), Engellilere Yönelik Sosyal Politikalar. Edt: Aysen Tokol ve Yusuf Alper, *Sosyal Politika*, Dora Yayınları, Bursa.
- TÜİK. (2010). Özürlülerin Sorun ve Beklentileri Araştırması, 2010. Ankara. Mart 1, 2025 tarihinde <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Ozurlulerin-Sorunve-Beklentileri-Arastirmasi-2010-6370> adresinden alındı
- Ulutaşdemir, N. (2007). Engelli çocukların eğitimi. *Fırat Sağlık Hizmetleri Dergisi*, 2(5), 119-130.
- Uslu, A. O., & Güneş, M. (2017). Engelsiz Kentler-“Herkes İçin Erişilebilir Kentler”. *Uluslararası Peyzaj Mimarlığı Araştırma Dergisi*, 1(2), 30-36.
- Usta, M. (2009). Özel eğitim gerektiren, birey, aile ve din eğitimi. *Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi*, 75-100.
- Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2018). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri* (Cilt 11). Ankara: Seçkin
- Yıldırım, H.H., & Çakmak, S. (2024). Türkiye’de Görme Engelli Öğrencilere Merkezi Sınavlarda Matematik Alanında Yapılan Uygulamaların İncelenmesi. *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 48, 2024.
- Yıldız, S. & Gürler, Seda. (2018). Görme Engelli Bireylerin Engelli Haklarına Dair Bilgi Düzeylerinin Ölçülmesi- Ankara Örneği-, *Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(1), 241- 268.
- 2828 Sayılı Sosyal Hizmetler Kanunu, T.C. Resmi Gazete, 18059, 27 Mayıs 1983
- World Health Organization (1980). International Classification of Impairments. Disabilities and Handicaps. Switzerland: WHO.